

בס"ד

שיעור הגר"א עוזר שליט"א ראש ישיבת אתרי

המתקיים בבית הכנסת "מאור ישראל", בראנד 18, הר נוף

בענין:

קטן שהגדיל אם חייב בפסח שני

- תקצה -

נמסר בש"ק פ' בהעלתך ה'תשע"ט

בש"ק פ' **שלה** יחל השיעור אי"ה בשעה **17:50** ויהיה בענין:

מצות ציצית

מנחה בשעה 17:30

השיעור לעילוי נשמת:

אמי מורתי מרת רבקה ע"ה בת ר' אריה זצ"ל הכ"מ

ר' שלמה ב"ר בן ציון זצ"ל

ר' שמואל יצחק ב"ר דוד זצ"ל

בברכת שבת שלום

המארגנים

קטן שהגדיל אם חייב בפסח שני

מצוה², אלא שהמעשה מצד עצמו הואיל והוא מתועב בעיני המקום, הוי מעשה עבירה, הלכך שם 'תקלה' איכא על המעשה הגם שהגברא אינו מצווה ולא חל עליו האיסור עד שיגדל.

וְלִפְיֵי מוטעם חילוק החלקי הנ"ל בין מצוות לעבירות, דהקטן שייך בעבירות מצד שהמעשה מתועב, ולכך השחיטה שפיר מועילה לו להוציאו מידי עבירה [הגם שהוא אינו מוזהר], מושא³ כמעשה מצוה שכל עיקרו תלוי בקיום הגברא והואיל והקטן אינו מצווה אין כאן מעשה מצוה כלל, הלכך חשיב שפיר דאינו בקשירה.

עב"פ מוכח מהא דפסלינן קטן לכתובת תפלין משום דאינו בר קשירה, כהנחת הכס"מ והטו"א דאין לקטן מעשה מצוה כלל מאוריתא. וזה ברור].

והביא הכס"מ מר"י קורקוס לתרץ דהואיל ונתרבה קטן שישוחטים עליו וממנים אותו, נפטר בכך מפסח שני.

וקשה הלא מסקנת הסוגיא בנדרים (לו) כדר' זירא דשה לבית אבות לאו דאוריתא, וכפי שפירשו הראשונים דאין בו תורת מינוי [ומ"מ אין בו איסורא דשלא למנוייו כיון שאינו ראוי להימנות ואינו במצות תכוסו (ער"ן ותוס' נדרים) או משום מצות חינוך מאכלינן ליה אעפ"י שאינו מנוי, כדברי התוס' בפסחים פח].

ופירש הגר"ח דהרמב"ם מפרש לאו דאוריתא לענין החיוב קאמר אבל תורת מינוי יש אף על הקטנים. ופירוש הגמ' בנדרים בהא דקאמר שה לבית אבות לאו דאוריתא שלכך אין קושיא מהא דשוחטים פסח על הקטנים להא דאריו"ח הכל צריכים דעת חוץ ממחוסרי כפרה [דאדם מביא עבור בניו ובנותיו הקטנים. ובנדרים לה דרשינן לה מקרא] - דכיון דאין הקטנים בכלל חיובא דפסח, הגם שממנים ושוחטים עליהם, לא חשיב הפסח קרבן חובה אצלם כיון דשה לבית אבות לאו בחיובא דאוריתא, ודוקא בקרבן חובה בעינן דעת חברו מלבד במחוסרי כפרה, כדדייק הגר"ח מלשון הרמב"ם פ"א מחו"כ ה"ה.

ויסוד לפירושו זה הביא הגר"ח מהסוגיא דפסחים פח דתנן יתום ששחטו עליו אפטרופסין יאכל במקום שהוא רוצה, ופרכינן ש"מ יש ברירה. ומשני ר' זירא שה לבית מכל מקום, ופרש"י דלא בעינן דעתו כלל. וקשה הא ר"ז גופיה ס"ל בנדרים שה לבית לאו דאוריתא ול"מ מינוי לקטנים. והתוס' דחקו לפרש דהיא היא דקאמר ר"ז התם, שה לבית מ"מ כיון דלאו דאוריתא. וקשה דא"כ הלא יכול לאכול גם מפסחים אחרים ומהו דתנן יאכל במקום

ב שעל כן מוטעם בפוסקים שאין בהכשלת קטן משום לאו דלפני עור. ועי' גם תמורה ב. ורש"י שאינו מוזהר כלל מדאוריתא בלא יחליפנו ולא ימיר, ולא רק שאינו בר עונשין. וכן יש מביאים מכריתות טז. הבא על הקטנות יוכיח שא"כ אלא אוהרה אחת. (ועי' בדף ו בערו"ג ושפ"א שחקרו אי קטן בכלל 'כל יסד').

ג דשם מצוה תלוי בקיום האדם דעל כן למ"ד בני כוונה, ולכ"ו בני רצון עכ"פ לצאת ידי חובתו, דאין המעשה עומד בפניו כמעשה עבירה המתועב מצד עצמו. ויל"ע לפי מה שניראה מדברי הרמב"ם (מלכים י, ע"ש ברדב"ז). וכ"כ באב"י עורי ת"ת א.ג. וכן מפורש בתשובת הרמב"ם קמח אודות מילת גוי' דנכרי שנושה מצוה מקבל שכר כאינו מצווה ועושה, הגם דאינו בתורת מצוה כלל - מזה נראה שאף במצוות המעשה רצוי מצד עצמו. ויתכן שאמנם במצוות התלויות בתוצאה כגון מילה (דבה מיירי הרמב"ם). וכ"מ בב"ר מו, במעשה בניימל עצמו וקבלו שכר על כך, וכ"מ במעשה דקטיעא בר שלום ע"ז י' וצ"ע במש"כ האג"מ יו"ד ח"ב ז) או צדקה וכד', ושמא אף בכל מצוה שכלית כגון כבוד אב ואדם (בדקדושין לא. ועי' כד. ועי' גם בהסכמות הנצי"ב לספר אהבת חסד), שם מעשה מצוה יש עליהם אף בלא קיום כגון בקטן ובנכרי, דהמעשה מצד עצמו רצוי, ובהם יש שכר אף בלא כוונה ורצון.

רמב"ם ק"פ ה, קטן שהגדיל בין שני פסחים, אם שחטו עליו בראשון יצא. דין זה אינו מבואר בגמרא. והקשה הכס"מ כיצד קיומו בעודו קטן מועיל לפוטרו כשהוא גדול. וכן הרחיב בטו"א בר"ה (כח) להקשות עפ"י הסוגיא שם דשומה שעשה מצוה ונשתפה, לא יצא ידי חובתו וחייב לעשותה שוב בתורת חיוב.

והנחה זו שהניחו דמעשה מצוה של קטן לא מהני לכשיגדל, כשומה שנשתפה, יש מהאחרונים שפקקו בדבר"ע עפ"י הסוגיא בסנהדרין (נה) דבהמה שנרבעת ע"י קטן נסקלת דאיכא 'תקלה'. הרי דקטן שייך במצוות ועבירות ורק דחס רחמנא עליה מעונשין. וכן הביא בתבו"ש (יו"ד א) לבאר הא דשחיטת קטן כשרה כשגדול עו"ג, שלא כנכרי שאינו בתורת זביחה, ופירש הש"ך (סקכ"ז) משום דקטן אסור לספותו אבר מן החי ונבלה, על כן חשיב ישנו בתורת זביחה [ודלא כדעת הלבוש]. והיינו כמבואר בסנהדרין דיש שם 'עבירה' בקטן.

וכן הוציאו האחרונים מהך סוגיא שקטן שעבר איסור, ראוי לו שיעשה תשובה על כך לכשהגדיל, דמ"מ שם עבירה על מעשהו (ע' מג"א סוס"י שמג וערש"ש סנהדרין שם לענין קטן שחבל והזיק).

ואולם המחורר הוא כהנחה הפשוטה של הכס"מ והטו"א בקושייתם דמעשה מצוה של קטן לאו כלום הוא מדאוריתא, דהנה כבר הקשה האחרונים מאי שנא לענין שחיטה דקטן חשיב ישנו בזביחה כנ"ל, ואילו לענין תפלין קיי"ל (באו"ח לט) דפסול לכתובה משום דאינו בקשירה. ונשאר בצ"ע. והמחורר בזה כמש"כ בחלק"ק (א) ובקה"ק (יבמות) לחלק בין מצוות עשה ואיסורין, דאמנם שם עבירה איכא שלכך אסורין לספותו, ולכן מהניא לגביו השחיטה, מ"מ מצות עשה ליתא בקטן ולכן חשיב לאו בר קשירה.

ובאור החילוק דהנה הקשה המשכנו"י (אה"ע מז) בהא דאמרין ביבמות (ג) לענין איסור חל על איסור, דקטן זר או טמא שהגדיל בשבת ועבד במקדש, חלים שני האיסורים בבת אחת, והלא בסנהדרין מבואר דשם עבירה איכא עוד בעודו קטן. ובאו"ש (איסור"ג ב) וחלק"ק (א) יצאו לחדש עפ"י מש"כ החת"ס (בתשו"י יו"ד קפד) דכב"נ ליכא שיעור גדלות קבוע בשנים וסימנים אלא כל שהגיע לכלל דעת מסוימת חייב, דהא כתב הרא"ש שכן י"ג למצוות מכלל השיעורים הוא שניתנו הל"מ"מ, וא"כ לישראל נאמרו ולא לב"נ. וחדשו האחרונים הנ"ל [וכבר קדמום הגרא"י ספקטור (נחל יצחק ז) והגר"ח אויערבך (דברי חיים נוקי ממוון יא)] דבאיסורין שב"ג מוזהרים עליהם, גם ישראל קטן מוזהר עליהם אלא דפטר רחמנא מעונש, אבל איסורא איכא דהא ליכא מידי דלישראל שרי ולב"נ אסור (כבסנהדרין נט). וא"כ ההיא דסנהדרין דמיירי ברביעה, שפיר אף בקטן [בר דעת] איכא תקלה והבהמה נסקלת, דהא ב"נ נמי מוזהר על הרביעה (שם נח), מושא"כ ביבמות דמיירי באיסורין שרק ישראל מוזהר עליהם, לכך לא חיילי על הקטן כלל.

אך ההסבר היותר פשוט בישוב הסוגיות, הוא כמוש"כ הגרש"ש"ק (שער"י א.ג.) דלעולם הקטן עצמו אינו מוזהר, דהא אינו בר

שהוא רוצה". וזוהו הוציא הרמב"ם לפרש דלעולם יש בקטנים תורת מינוי מדאוריתא אלא דהחויב אינו מדאוריתא. וכיון שכן הרי מובן שאם שחטו על הקטן בראשון, הרי הוקרב עבורו הפסח ואינו מביא פסח שני הגם דאין בו מעשה מצוה, דאין אני קורא בו 'וחדל לעשות הפסח'. ועוד יתכן דאף קיום מצוה איכא הכא, כיון שסוף סוף הוקרב הפסח עבורו, ובוזה נתקיימה מצוותו. עד כאן מדברי הגר"ח.

זאמנם כן מבואר ברמב"ם בהלכה הקודמת שיש תורת מינוי אף לקטנים, וכן מורים דברי הרמב"ם בכ"מ בפ"ב, יעו"ש - שאף קטן צריך המנאה ואסור להאכילו מפסח שאינו מנוי עליו. וכן מוכח ממש"כ הרמב"ם דשייך המנאה בעבד ואמה העבריים, ואם נמנו עם קרבן אחר אינם אוכלים משל רבם - והלא אמה עבריה לעולם קטנה היא. הרי מבואר דאף קטנים אינם אוכלים בלא מינוי (וע' הדושי הגר"ח סטנסיל). וזה תואם עם פירוש הגר"ח דדוקא לענין החיוב נתמעט הקטן מפסח אבל תורת מינוי יש להם לשיטת הרמב"ם, דלא כשאר הראשונים.^ד

אך במה שכתב הגר"ח דדוקא בקרבנות חובה בעינן דעת, כבר הקשה הגרש"ר להגר"ז הלא מקור הדבר הוא מ'לרצונו' דכתיב גבי עולת נדבה (ע' ערכין כא). ואמר לו הגר"ז דאפשר לתרץ דקרא מיירי בנדר דוקא, דכבר חייל עליה חובה אכתפיה. אך הוסיף דא"צ לזה, דאף אי מיירי בנדבה כפשטיה (וכפרש"י בחומש) י"ל דשפיר חשיב זה קרבן חובה שהרי לאחר שנדב מחויב להביאנו [זהו תואם עם היסוד שהרחבנו בכ"מ מהגר"י"ר והגר"ז דבכל הרי זו' פתיך ביה נדר דיהרי עלי' להביא את הנדבה - כמבואר הדבר בתמורה יג וברש"י]. אלא דפשט דברי הגר"ח מורה דדוקא בקרבנות חובה ממש בעינן דעתו, ולא בקרבנות נדבה. וא"כ הדרה קושיא לדוכתה.

עוד עמד הגרא"ק (במשנת ר' אהרן קדשים) כיצד תתפרש הסוגיא בפסחים שם להגר"ח, סו"ס כיון דבעינן מינוי אף בקטנים הרי באנו לשאלת ברירה, דהא אין נמנים על שני פסחים כאחת וצריך להימנות על אחד מהם.

ונקדים, דהנה יש כמה סוגי 'בעלים' בקרבן:

'מתכפר' - הוא הבעלים העיקרי לדיני הקרבן, ולכך מתכפר עושה תמורה;

'מקדיש' - ונפ"מ שהוא המוסיף חומש בפדיונו;

בעלים ממוני על אכילת הבשר - כגון במוכר עולתו ושלמיו

ד לכאן י"ל שלא התירו לו לאכול מפסחים אחרים דאין זה חינוך, להגילול לאכול בלא מינוי, ורק מפסח שלו התירו דאמנם אין כאן מינוי ממש אבל מדרבנן מונעו [בדומה למקנה לולב לקטן ביום ראשון, לדעת הראשונים שאין מויעל מהתורה דעת אחרת מקנה, ואעפ"כ מברך עליו כאילו היה שלו, כי מדרבנן קנהו]. וכן משמע מרש"י סוכה מב: שכתב שממנים את הקטן על בני החבורה, והלא אין זה עולות ושלמים בעיני דעת.

ה ובפירוש המשך הסוגיא בנדרי דמשמע לפום ריהטא דא"צ מינוי - ע' בחדושי הגר"ח סטנסיל ובגני הגר"ח סי' עז שפירש הסוגיא באופן אחר, וע"ע במשנת ר' אהרן קדשים.

ו צ"ע, דפשט דברי הרמב"ם בהל' מעה"ק (יד, י'), האומר חטאתו ועולתו ואשמו ושלמיו של פלוני עלי, אם רצה אותו פלוני וכו' משמע דאף בקרבנות נדבה מיירי. ואמאי בעיקר מקומנו לא פירש הדין אמור רק בחובה ורק במקום שהחויב באגב השמיענו זאת. ואולם לפי דברי הגר"י ניהא, דאמנם למעשה בכל עולות ושלמים בעיני דעת. ויולא דברי הגר"ח היה נראה דמש"כ הרמב"ם בהל' מחוסרי כפרה 'מחוייבי קרבן' היינו מפני שכתב שם אין מקריבין על דין אלא מדעתו, והרי דעת בהקרבה לא בעינן אלא בחטאת ואשם, לכך נקט מלתא דפסיקא, דבשעת הקרבה בעינן דעת רק במחוייבי [ויתכן אף בעולה ושלמים המחוייבים צריך דעת בהקרבה - כן נקט החו"א אה"ע קלו לדה:].

לריה"ג, שכתב הקצוה"ח (תו) דמהני רק לענין בעלות ממונית על אכילת הבשר, אבל לא לענין המתכפר. וכמבואר בב"ק יג בתודה שהזיקה דגובה מבשרה אבל מזיק מביא לחם, דהוא נשאר ה'מתכפר' ורק לענין בעלות על אכילת הבשר, הוחלט השור לניזק. ועוד כתב הגר"י (בהל' ק"פ) דבקרבת פסח הבעלות על הבשר מעכבת, והוא הוא גדר דין מנויים בק"פ (ונתבאר באורך בשיעור מא).

י"ש סוג רביעי של בעלות שחידשו הגר"ח (בסטנסיל מו"ק טו) והגר"י (מנחות נא) - הוא ה'מביא'. ובוזה ביארו דהמוציא קרבן מעיקר הדין מביא נסכיו משלו, הגם דאינו המתכפר ולא המקדיש - אלא שיש עליו תורת 'מביא' הלכך עליו מוטלת חובת הנסכים מעיקר דינא. (וכנראה זו כוונת המקד"ד סי' י: וע"ש סי' יד). וערש"י בסוטה (גג.) כתב דמנחת אשת כהן אינה נאכלת [ומ"מ אינה נשרפת כמנחת כהן, דס"ס היא המתכפר ולא בעלה הכהן]. והתוס' תמהו עליו. אך הבאור דלדעת רש"י הבעל יש לו תורת 'מביא' בקרבנות אשתו, והרי הוא בעלים מצד זה ופתיך כאן צד כהן. והארנכו בכ"ז במק"א.

והנה במקדיש ע"מ שיתכפר בו חברו, נקטו הגר"ח והגר"י (ע' זכרון שמואל עח) דהבעלים על אכילת הבשר הוא המתכפר ולא המקדיש. וכן לענין תורת 'מביא' - המתכפר הוא המביא. והגרש"ר נטה מזה. אך פשטא דמלתא מ' כהגר"י, וכמו לענין קדשי עכו"ם, דמבואר במנחות (עג:) דגוי מפריש שלמים שיתכפר בו ישראל, והישראל אוכל הבשר, הגם שלנכרי אין תורת שלמים כלל - הרי דהמתכפר הוא הבעלים העיקרי כאמור. [והגרש"ר צדד לדחות, דהואיל והעכו"ם אסור באכילת קדשים ול"ש בו זכיה בבשר מש"ה זוכה הישראל ממילא].

והנה בערכין כא מסקינן לשמואל דעולה צריכה דעת בעלים בשעת הפרשה וחטאת ואשם צריכים דעת בין בשעת הפרשה בין בשעת הקרבה. ומר"ג ותוס' שם (וכן הראה באו"ש בקונטרס בענין מקואות יא, מהאו"ז) משמע שבעצם גם בעולה צריך דעת בהקרבה אלא דסגי בגילוי דעתו בתחילה דמסתמא ניה"ל בהקרבה, אבל ברמב"ם (מעה"ק יד, י) מ' דאפילו בעל כרחו ממש בשעת ההקרבה סגי". והקשה המנח"ב (טו) הלא מקור הך דינא הוא מ'לרצונו' ושם בעולה מיירי קרא ובהקרבה, דכתיב 'יקריב אותו לרצונו' [ומבואר להדיא בר"ה ו דמיירי הך קרא בהקרבה ממש]. ותירץ הגרש"ר עפ"י מה שהניח דהמקדיש הוא הבעלים על ההבאה, דלעולם בעינן דעת המביא מתחילה ועד סוף אף בעולה כדכתיב קרא, רק שזה בעולה דעלמא שהמתכפר הוא המביא, אבל הרמב"ם דמיירי במקדיש שיתכפר בו חברו, שם המביא הוא המקדיש, ובוזה סגי בדעתו ידידה וא"צ דעת המתכפר בשעת הקרבה, דדוקא בחטאת בעינן דעת מתכפר בהקרבה אבל בעולה סגי בדעת המביא בשעת ההקרבה ואילו דעת מתכפר סגי בשעת הפרשה בלבד.

אולם כאמור, פשטא דמלתא נראה דהמתכפר הוא המביא, וא"כ קושיית המנח"ב אינה מיושבת בזה. ומ"מ נראה לקיים

ז ע' בשיעורים א, ו, מט, ה.

ח ובחזו"א (אה"ע קלו לדה: לה) כתב להנהיג דברי הרמב"ם, שודאי א"א להקריב בע"כ. [ונקט שם שגם במחוי"כ א"א להקריב כשהוא מוזה. ובחוי"ב ערכין כא צדד שאפשר].

ט ושמו יש מקום לומר נהיג דכסתמא המתכפר הוא הבעלים על ההבאה ועל הבשר, אך כשאנו רוצה שיקריב הלה עבורו, לא גרע זה מאבידה שאין הבעלים מומונים בהקרבה, וממילא חייל דין 'מביא' על המפריש. ושפיר מתקיים בזה 'יקריב אותו לרצונו'.

תורת 'מביא' דבעינן דעת אפילו בקרבנות נדבה - הלא הקטן אינו מביא את הפסח אלא 'הבית' בכלל הוא המביא.

ובן קושית הגרא"ק מהסוגיא בפסחים, הלא להגר"ח דגם לקטן יש המנאה א"כ סוף סוף תליא בדין ברירה - ל"ק, דלפי האמור אמנם אין הקטן אוכל בלא מינוי, שלכך אין לו לאכול מפסחים אחרים (כדברי הגר"ח), אבל כשהקריבו עליו האפוטרופסים הלא יש בו תורת הקרבה של הבית, וכלפי זה הקטן רק נטפל לבית ואינו צריך להיות 'מביא' לעצמו, וא"כ יכול לאכול מאיזה פסח שירצה מאותם ששחטו האפוטרופסין. וזהו דקאמר 'שה לבית' מ"מ - דרבי רחמנא דהקטן נטפל לקרבן הבית ואין צריך לסיים לו קרבן, דהא דאין נמנין על שני פסחים כאחת, זהו משום תורת 'מביא', אבל מצד היותו 'מתכפר' יכול להיות בזה ובוזה, וא"כ קטן שאינו בעלים על ההבאה אלא נטפל הוא לבית, יכול לאכול מזה ומזה.

ובזה יש ליישב גם כן מהא דאף בעבדים כנענים אמרו רצה מזה אוכל רצה מזה אוכל, והרי התם פשיטא שאינם יכולים לאכול מקרבן שאינם מנויים עליו, ואף מחוייבים הם בהקרבה [למ"ד נשים בראשון חובה] ופשיטא דשה לבית דאוריתא כלפי עבדים. ועוד הקשה בקר"א (נדרים לו) אמאי לא הקשו בגמ' דממה שהאדון מפריש שלא מדעת עבדו מוכח דא"צ דעת בקרבנות.

אך להאמור א"ש דהנה בגמ' יליף שהרב ממנה את עבדיו שלא מדעתם מקרא ד'שה לבית' והיינו אותה ילפותא דיליף ר' זירא בקטן, ובגדר הדברים י"ל דאף שהעבדים חייבים בפסח ודלא כהקטנים, ריבתה תורה שהם יוצאים י"ח גם בטפלות גרידא לקרבן רבם, ואעפ"י שהם יכולים להביא פסח בפני עצמם מעיקר דינא, ורק משום פריצותא אין עושים חבורה שכולה עבדים, ובאופן זה שהביאו בפנ"ע אז הם 'מביא', אבל חידשה תורה שהם יוצאים גם בלא תורת מביא עצמי אלא ע"י שנשפלים לקרבן רבם. ועל כן לא אכפת לן לברורי מאיזה פסח מסויים הם אוכלים, וגם אין הוכחה מזה לענין דעת בקרבנות, דהכא שאני דכשאוכלים משל רבם אין הם המביאים.

הדברים לענין קרבן פסח מיהת, דהנה מצינו להגרא"י מטלו (הודפס בספר הזכרון לגר"י אברמסקי) שיצא לחדש דבקרבת פסח הבעלים והמתכפר הוא ה'בית' [וכדוגמת גדר 'ציבור' שהוא ישות בפנ"ע, ולא כקרבת השותפין כמוש"כ הגרשש"ק והגרא"ו, והארכנו במק"א], וכפשטא דקרא דויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית. והנה אף שדבריו מחודשים דהא סוף סוף חיובא דכל יחיד ויחיד הוא כשאר קרבנות יחיד, מ"מ נראה לנו לקיים דבריו במקצת ולומר דנהי דה'מתכפר' בפסח הוא כל יחיד ויחיד שקרב הקרבן עבורו, מ"מ תורת 'מביא' מיהת יש על הבית כולו כישות אחת, וכפשטא דקרא.

והנה הגר"ח (סטנסיל) הראה עפ"י הירושלמי והרמב"ם דאין עושים חבורה שכולה קטנים מדאוריתא, ואין שוחטים על הקטנים אלא כשיש גדול. ופירש דלעולם הקטן בפסח אינו אלא בגדר נטפל. ובאור הדבר מובן עפ"י הנ"ל, דהואיל והמקריב והמביא של קרבן פסח הוא ה'בית', לכך צריך גדולים דוקא וכדכתב 'איש שה לבית אבות שה לבית', ואילו הקטנים הנם רק נטפלים לבית, ועי"ז שפיר חשיבו כמתכפרים ומנויים אבל תורת מביא בפנ"ע אין להם.

והשתא מיושבות שתי הקושיות הנ"ל על הגר"ח. הקושיא דמשמע מדבריו דדוקא בקרבנות חובה בעינן דעת, והלא קרא ד'לרצונו' מיירי בעולת נדבה - זה מיושב כדברי הגרש"ר, דודאי דעת המביא מיהת בעינן אף בקרבנות שאינן חובה, ולא אמר הגר"ח דבעינן קרבן חובה אלא לענין דעת המתכפר. ומה דבפסח מקריב אדם עבור הקטן הגם שאין לו דעת - זה מיושב ממ"נ, דמצד ה'מתכפר' הלא אין זה קרבן חובה דשה לבית אבות לאו דאוריתא וכמו שפירש הגר"ח דלאו תורת קרבן חובה הוא לקטנים, ומצד

